

Việc xác định chỉ số phát triển giáo dục trong HDI và hệ thống chỉ tiêu đánh giá thành tựu phát triển giáo dục - đào tạo hiện nay

TS. ĐẶNG THỊ THANH HUYỀN

Trưởng Văn phòng quản lý giáo dục và đào tạo

1. Chỉ số phát triển giáo dục trong chỉ số phát triển con người

Từ năm 1990 đến nay, khi xếp hạng sự phát triển các nước trên thế giới, Liên Hợp Quốc đã sử dụng *chỉ số phát triển con người (Human Development Index - HDI)* như là một tiêu chí phản ánh sự phát triển con người của từng nước. Chỉ số HDI là sự kết hợp 3 thành phần liên quan đến sự phát triển con người, đó là: tuổi thọ, tri thức, mức sống của con người thông qua chỉ tiêu GDP theo đầu người. *Chỉ số phát triển giáo dục (PTGD)* được xác định bằng *tổng của chỉ số người lớn biết chữ* (từ 15 đến 55 tuổi - hệ số 2/3) với *chỉ số đi học tổng hợp* (hệ số 1/3). Như vậy, trong chỉ số HDI đã có đề cập yếu tố GD, điều này một lần nữa khẳng định vai trò hết sức quan trọng của GD trong việc nâng cao chất lượng cuộc sống của con người. Các chỉ tiêu: tỉ lệ người lớn biết chữ (phản ánh đầu ra hay kết quả của sự PTGD) và tỉ lệ đi học tổng hợp (phản ánh quá trình PTGD) là những chỉ tiêu cơ bản nhất để xác định chỉ số PTGD. Tuy nhiên, để đánh giá toàn diện về mức độ PTGD của một địa phương, cần bổ sung những chỉ tiêu khác để phản ánh tổng thể quá trình PTGD. Các chỉ số PTGD của một nước, một vùng, một địa phương phải phản ánh hai mặt: số lượng, chất lượng của GD, và phải được phân theo các mức độ cấp quốc gia, cấp vùng, cấp địa phương, cấp ngành, bậc học nghề nghiệp. Các chỉ số đó phải đề cập quy mô, chất lượng, hiệu quả và các điều kiện đảm bảo cho hoạt động GD. Theo tiếp cận quản lý chất lượng tổng thể về PTGD, có thể nêu những chỉ tiêu chính sau:

- Các chỉ tiêu phản ánh yếu tố đầu ra (kết quả):
 - Tỉ lệ người lớn biết chữ (15-55 tuổi, xác định cho nam và nữ);
 - Tỉ số năm học trung bình của người dân (15 tuổi trở lên, xác định cho nam và nữ)
 - Các chỉ tiêu phản ánh yếu tố thuộc Quá trình giáo dục: tỉ lệ đi học các cấp tiểu học, TH, ĐH, CĐ, THCN... (% trên dân số trong độ tuổi) (xác định cho nam và nữ)
 - Các chỉ tiêu phản ánh yếu tố đầu vào: Các chỉ tiêu công cộng cho GD (% trên tổng ngân sách,

GDP, chỉ tiêu địa phương); Chỉ tiêu của các hệ gia đình (% trong tổng số thu nhập, % trong tổng chỉ tiêu cho GD); Tỉ lệ HS / lớp; GV/lớp; HS / GV.

2. Một số vấn đề thực tiễn trong xác định chỉ số PTGD ở Việt Nam

Nghị quyết Đại hội Đảng toàn quốc lần thứ IX đã nêu: phần đầu đến năm 2010, đưa nước ta trở thành nước có chỉ số HDI ở mức trung bình khá. Nhiều địa phương đang triển khai xây dựng các báo cáo về xác định chỉ số HDI, qua đó hoạch định chính sách phát triển với những căn cứ định lượng, theo quan điểm phát triển nhân văn HDI. Qua thực tiễn xây dựng báo cáo phát triển con người theo chỉ số HDI ở một số địa phương (Nghệ An, Hà Tĩnh, Quảng Ngãi, Hà Nam, Hải Dương, Cao Bằng, Phú Yên, Tiền Giang, An Giang và một số địa phương khác trong cả nước) cho thấy: ở các địa phương đã tập huấn về phương pháp đo đạc chỉ số HDI, PTGD; học viên là các cán bộ chủ chốt của huyện, tỉnh tham gia triển khai đo đạc HDI địa phương (UBND, GD-ĐT, Thống kê, KH-CN, Y tế,...) đều hiểu rõ và biết cách tính toán các chỉ số trên; nhận thức về HDI và chỉ số PTGD đúng dần hơn.

Tuy nhiên, khó khăn cần bản nhất trong việc tính toán chỉ số PTGD, HDI là các dữ liệu để tính toán và hệ thống số liệu hiện có ở các địa phương có nhiều bất cập:

- Về các dữ liệu tính toán: ở Việt Nam hiện nay, khái niệm *tỉ lệ người lớn biết chữ* được xác định là người có khả năng đọc, viết làm các phép tính đơn giản và được hiểu như là kết quả của thành tích xóa mù chữ những người có độ tuổi từ 15-35 (vùng núi cao, khó khăn, độ tuổi từ 15-25). Điều này chưa thống nhất với nhất với quan niệm của UNDP (độ tuổi từ 15-55) và như vậy, một lực lượng lớn trong độ tuổi lao động (từ 35 -55 hoặc 25-55) không được xác định về trình độ học vấn. *Chỉ số đi học tổng hợp* tuy phản ánh chất lượng GD của một quốc gia, nhưng thực tế, số người đi học ở các cấp trong một địa phương không phản ánh hoàn toàn thực chất trình độ học vấn của người dân thường trú tại địa phương đó (HS tính A sang tỉnh B học THPT, THCN, CĐ, ĐH; hoặc ngược lại). Do vậy, sẽ có sự tăng hoặc giảm về chỉ số GD; và nếu *chỉ số đi học tổng hợp* lấy theo tỉ lệ đi học ròng (net ratio) thì một vấn đề

đặt ra là thành quả của *giáo dục không chính quy* sẽ được tính toán như thế nào, để xác định thành tựu của sự PTGD?

Với những hạn về số liệu HS/ SV, một số địa phương chỉ tính toán chỉ số trong độ tuổi 6-17 (độ tuổi đi học phổ thông). Như vậy, có thể chỉ số PTGD sẽ được đưa lên rất cao do phổ cập GD ở các bậc học cơ bản. Với cách tính như vậy, trình độ học vấn của lực lượng lao động sẽ không được phản ánh đúng thực tế, gây khó khăn cho việc hoạch định những chính sách PTGD cho đào tạo nguồn nhân lực tại chỗ.

- *Về nguồn số liệu*: hệ thống đánh giá thành tựu hiện nay gồm rất nhiều chỉ tiêu, những chỉ tiêu này phản ánh nhiều mặt khác nhau của các cấp học, bậc học. Tuy nhiên, để có được số liệu về tỉ lệ người lớn biết chữ theo tiêu chuẩn của UNDP thì cần phải rà soát và tổng hợp từ nhiều nguồn số liệu: báo cáo hàng năm của ngành GD-ĐT, của Tổng cục thống kê (các báo cáo hàng năm của ngành GD-ĐT chỉ phản ánh số HS đi học các cấp, số người học bổ túc văn hóa, nhưng không thống kê dân số đi học trong độ tuổi các cấp, cũng như tỉ lệ người lớn biết chữ trong các độ tuổi) cũng là một khó khăn trong việc tính toán chỉ số PTGD, HDI.

3. Một số đề xuất

Với thực tiễn xác định chỉ số HDI, PTGD ở các địa phương như đã nêu trên, rõ ràng cần có một sự thống nhất chung về cách đánh giá thành tích PTGD. Chúng tôi xin có một số đề xuất như sau:

- Cần có sự chỉ đạo thống nhất trong toàn quốc vấn đề nâng cao nhận thức về chỉ số PTGD, chỉ số HDI, để các địa phương coi đây là một công cụ đánh giá và hoạch định chính sách PTGD trong sự nghiệp CNH, HĐH đất nước. Không nên coi việc đánh giá PTGD là công việc riêng của ngành GD, hoặc ngành GD chỉ đánh giá những chỉ tiêu bên trong nội bộ ngành.

- Các ngành liên quan: GD-ĐT, Lao động-Thương binh-Xã hội, Thống kê, UBQG Dân số-KHHGĐ cần có sự phối kết hợp và thống nhất để công bố các số liệu theo quan điểm phát triển con người (HDI), giúp cho việc hoạch định chính sách phát triển địa phương nói chung, PTGD nói riêng, một cách toàn diện, chính xác, mang tính định lượng và hội nhập quốc tế, trong việc đánh giá các thành tựu phát triển.

Hiện nay, Trung tâm Nghiên cứu quản lí GD (trưởng Cán bộ quản lí GD-ĐT) và Trung tâm Thông tin quản lí GD (Bộ GD-ĐT) là các đơn vị đã quan tâm nghiên cứu các chỉ tiêu đánh giá thành tựu PTGD và HDI. Tuy nhiên, để đi đến một hệ thống chỉ tiêu theo các tiêu chuẩn hiện đại, phù hợp với xu hướng quốc tế về phát triển GD-phát triển con người, ngành GD-ĐT cần có các công trình nghiên cứu với quy mô quốc gia về hệ thống chỉ tiêu đánh giá PTGD; bổ sung những chỉ tiêu liên quan đến chỉ số HDI và đặc biệt là các chỉ tiêu đánh giá chất lượng GD để có thể đánh giá một cách chính xác, toàn diện những đóng góp của ngành GD-ĐT trong sự phát triển con người của từng địa phương và cả nước. □